

A saját mint idegen

Testreprezentációk Neil Gaiman *Idegen* részek c. novellájában¹

Neil Gaiman a múlt század 90-es éveitől kezdve számos művel bizonyította, hogy ott a helye korunk legjelentősebb írói között. Bár általában a dark fantasy irányzatához kötik a műveit, az efféle besorolások olykor esetlegesek és szűkítőek lehetnek. A szerző alkotásai ugyanis az irodalmi és kulturális hagyomány ennél jóval nagyobb részével állnak kapcsolatban, ill. ennek jóval nagyobb szeletét értelmezik újra és mozgatják meg.

A továbbiakban a szerző *Idegen* részek c. művével kapcsolatosan osztanék meg önökkel néhány gondolatot. A novella Gaiman korai művei közé tartozik, a szerző saját bevallása szerint a „magányról, a személyazonosságról szól és talán annak az élvezetéről, ahogy megtaláljuk a helyünket a világban”.²

A novellában megismerjük Simon Powers történetét, aki – számára érthetetlen módon – elkap egy nemi betegséget. Az elbeszélés során megismerjük a helyzetre adott reakcióit, valamint a gyógyulás (?) folyamatát. A történet azonban nem marad meg a hétköznapi síkon, bizonyos elemek a fantasztikum irányába tolják el. Az értelmezés során kulcskérdéssé válik Simon szubjektumának és testének kapcsolata. A továbbiakban három dologra összpontosítanék az elemzés során:

Simon viszonya a testiséghez

A betegség

A változás

Mielőtt még belekezdenék, megemlíteném, hogy az *Idegen* részeken kívül több olyan Gaiman-novella létezik, ahol az emberi test megjelenítése, ill. megélése hangsúlyos szerepet kap. Elég, ha például a *Változások* vagy a *Kóistolók* c. művekre gondolunk. A saját test megélése, ill. az ehhez való viszony az első esetben egy sci-fihez köthető problémával (feltalálták a rák ellenszerét – a gyógyszer viszont nemváltást okoz), a második esetben pedig a fantasy hagyományaival kerül összefüggésbe. Mint azt látni fogjuk, a történet az *Idegen* részek c. novella esetében sem marad meg a hétköznapi elbeszélés síkján, bizonyos mozzanatok a sci-fi és a fantasztikum felé nyitják meg az értelmezési lehetőségeket.

A test fogalmának felbukkanása a novella elemzése kapcsán nem szorul magyarázatra, hiszen az igen hangsúlyosan jelen van a szövegben, olyannyira, hogy túlnő azon, hogy témaként tekintsünk rá,

1 Az előadás 2013. április 8-án, a PPKE BTK által rendezett *Test-konceptusok és test-reprezentációk az irodalomban és a kultúrában* c. workshopon hangzott el.

2 Neil GAIMAN, *Bevezető = Uő., Tükör és füst, Beneficium, Budapest, 1999, 39.*

3 Neil GAIMAN,
Idegen részek =
Uő., *Tükör és füst,*
241.

4 Uo., 242.

5 Uo., 242.

6 Uo., 242.

7 Uo., 249

8 Uo., 250.

9 KESERŰ József,
Testtől testig = Uő.,
Az össze nem függő
parkok, NAP Kiadó,
Dunaszerdahely,
2011, 76.

és magának a szöveg befogadásának egyik alaptényezőjévé lép elő. A történetet egy E/3. narrátor segítségével ismerjük meg, ő az, aki ismerteti a cselekményt és bemutatja a szereplőket. Mint azt már említettem, egy Simon Powers nevű fiatalember életébe nyerünk betekintést.

A narrátor elég különös módon jellemzi Simont. Elszórvá megtudunk ugyan dolgokat a munkahelyéről, az életkoráról, a barátairól, leginkább viszont a férfi szexualitáshoz való viszonyáról, ill. saját és mások testéhez való viszonyulásáról kapunk információkat. Megtudjuk, hogy Simon nem igazán szerette a szexet, mert „idegenkedett attól, hogy bárki más is legyen ugyanabban az ágyban, amelyikben ő; gyanította, hogy túlságosan is hamar megy el; mindig kényelmetlenül érezte magát amiatt, hogy teljesítménye valamely módon minősítve volt, mint egy KRESZ-vizsga, vagy egy gyakorlati szigorlat.³ Ennek megfelelően a szexuális élete kimerült a maszturbációban: „Simon sokat maszturbált. Minden éjjel – néha többször is, ha nem tudott aludni. [...] Így biztonságosabb volt. A gondolataiban.”⁴

Éppen ezért éri meglepetésként, hogy egy reggel nemi betegségre emlékeztető tüneteket fedez fel magán. („Úgy érezte, mintha szögeket pisilt volna.”⁵) Kétségbeesetten próbálja elhessegetni még a gondolatot is magától: „Nem lehet nemi betegség, mondta magának. Az olyasmi, amit mások kapnak el, olyasmi (és itt három évvel ezelőtti utolsó nemi kapcsolatára gondolt), amit másoktól kapunk el.”⁶ Mivel azonban a tünetek nem tángítanak, kénytelen elmenni egy szakorvoshoz.

Az emberi test, ill. az ahhoz tartozó betegségek ilyen hangsúlyozott megjelenítése a műben több következménnyel jár. Ennek köszönhetően a szereplő nemcsak mint testetlen tudat lesz meghatározható, hanem mint olyan létező, akinek a világhoz és önmagához való viszonyát alapvetően határozza meg a testiség – az önmaga és mások testéhez való viszony. A novella olvasása során megtudjuk, hogy Simon számára minden egyes testi aktus kényelmetlenséget okoz, mivel nem állhatja, ha valami idegennel kell érintkeznie. („Simon az esetek többségében nehéznek találta, hogy vizeljen, gyakran kellett várnia a nyilvános vécékben, míg mindenki ki nem ment. Irigylte azokat a férfiakat, akik alkalmyszerűen be tudtak térni egy ilyen helyre, lehúzni zipzárukot, és vidám beszélgetéseket folytattak a szomszédos piszoárnál álló szomszédjaikkal, miközben sárga vizelettel zuhanyozták le a fejér porcelánt.”⁷) Ez olyannyira így van, hogy még az idegen helyek is idegessé teszik.⁸ Eddig kényelmesen elvult a saját kis fantáziavilágában, azonban a betegség folyamánaként kénytelen azzal szembesülni, hogy a létezésének van másik, testi oldala is, amelyet eddig megpróbált elfeledni.

Maurice Merleau-Ponty *Az észlelés fenomenológiája* c. művében arra hívja fel a figyelmünket, hogy „létezésünk testi jellege egy hasadást vezet be az egyén minden tapasztalatába”.⁹ Ez a hasadás megakadályozza, hogy a világra és önmagunkra úgy tekintsünk, mint valami teljes mértékben megérthetőre és megragadhatóra. Keserű

József felhívja rá a figyelmünket, hogy ez a látásmód egy merőben új nézőponttal gazdagítja az értelmezést: „az én immár nem azonosítható maradéktalanul a megismerő szubjektummal, akivel szemben ott található a megismerés tárgyaiként felkínálkozó objektumok; az én nem csupán megismerő tudat, hanem valami más is.”¹⁰ Az én tehát nem csak a szubjektum, hanem a test is, ez a test pedig egyszerűen korlátoz (mivel uralhatatlan) és tesz nyitottá (közös mezőt hoz létre a többi létezővel).

A novella számot vet ezzel a tapasztalattal: Simon alapvetően idegenkedik attól, hogy fizikai kapcsolatba lépjen másokkal, s a betegség folyamányaként a saját teste is kezd számára idegenné válni. Gaiman ezen a vonalon indítva vázol fel egy teljesen hétköznapi, banális helyzetet, majd ezt kisiklatva hozza játékba az inváziós sci-fi műfaját.

A történet olvasása során ugyanis eljutunk egy ponthoz, ahol azt olvassuk, hogy Simon úgy érzi, a teste bizonyos részei valóban idegenek a számára. Az egész a péniszével kezdődik: „Mintha már nem lenne igazából a részem. Mintha [...] valaki máséhoz tartozna.”¹¹ A felfedezést elmondja az orvosának is, aki azonban a nemi betegségre adott pszichológiai reakciónak próbálja beállítani a dolgot. Érdekes megfigyelni, hogy ahogy Simon gyógyul ki a betegségből, úgy „veszíti el” a kontrollt a saját teste felett, amely mintha valaki máséhoz tartozna. „Terjed, doktor. A testem egész alsó részében ott van ez az érzés, mintha valaki másé lenne. A lábaim, meg minden, érzem őket rendesen, és oda mennek, ahova akarom, hogy menjenek, de néha az az érzésem támad, hogy ha valahová máséhoz akarnának menni – ha ki akarnának sétálni a világba –, megtehetnék, és magukkal vinnének engem is... Semmit sem tudnék tenni, hogy megállítsam őket.”¹²

Azt el kell ismernünk, hogy Simon Powerst egy meglehetősen furcsa betegség támadta meg. Eleve érdekesek a megfertőződés körülményei – hiszen a főszereplőnk saját bevallása szerint három éve nem élt nemi életet. Az orvos szerint NSU-t, vagyis NemSpecifikus Urethritis-t kapott el, ám a diagnózis nem túl meggyőző: „Nagyon sok minden lehet. NSU – ezt akkor szoktuk mondani, amikor nem tudjuk pontosan, miről is van szó. NemSpecifikus, ha érti. Ez egy fertőzés, ami reagál az antibiotikumokra.”¹³

Az orvos, Dr. Benham, is fontos szerepet kap a novellában. Egy jelenetben ui. látjuk őt egy vacsorán, ahol egy pszichiáter kollégájával épp Simon esetét vitatják meg. A pszichiáter szerint az eset a Capgras Szindrómára emlékeztet.¹⁴ Aki ebben a betegségben szenved, azt hiszi, hogy „a fontos emberek az életében – családtagok, munkatársak, szülők, szeretett egyének, miegyéb – ki lettek cserélve [...] pontos hasonmásaikra. Csak kiválasztottakra. Gyakran csak egy ember az életükből. Nincsenek kísérő téveszmék sem. Csak ez az egy dolog. Akut érzelmi nehézségekkel küzdő emberek, paranoiás tendenciákkal.”¹⁵ Benhamban felidéződik egy tinédzserként látott film valamiféle testablókról, és megjegyzi: „Nem hiszem, hogy valaha is

10 Uo., 76.

11 GAIMAN, *Idegen részek = Tűkór és füst*, 250.

12 Uo., 252.

13 Uo., 251.

14 Bár a laikus szemnek meglehetősen egzotikusnak tűnnek, mind az NSU, mind a Capgras Szindróma létező betegségek.

15 Uo., 253.

16 Uo., 255.

17 Uo., 241.

18 Uo., 255.

lett volna bárki, aki leellenőrizte volna, hogy azokat az embereket tényleg nem távolították-e el, s cserélték-e le pontos hasonmásokra.”¹⁶

A kérdés nyitott: hivatkozhatunk-e a fenti jelenre mint kicsinyítő tükörré, ami megkettőzve a novella cselekményét egyben értelmezési kulcsként is szolgál – miszerint Simon Powers testét megszállta valami idegen, ami fokozatosan átveszi fölötté az irányítást. Hiszen a testablókra való hivatkozás egyben egy műfaji kóddal is ellátja a szöveget, s az inváziós sci-fikhez köti. Ugyanakkor azt sem feledhetjük el, hogy Simon személyisége, visszahúzódó és kicsit fura viselkedése remek táptalajt biztosíthat egy ilyen paranoid képzelgésnek. Érdekes adalékot szolgáltat ehhez a novella paratextusa, egy szócikk az 1882-es *Családi Gyógykezelés és Házi Sebészet Szótárából*, mely a nemi betegséget olyan elváltozásokkal hozza összefüggésbe, „melyek félelme éveken keresztül kísértheti az elmét, melyek az egészség teljes forrását megfertőzhetik”.¹⁷ Eszerint a betegségtől való félelem megfertőzheti az elmét – ami Simon Powers esetében meg is történik, hiszen valóságos megszállottja lesz a betegségnek.

A novella vége felé van egy jelenet, amely látszólag egyértelműen az első – inváziós – olvasatot erősíti. Simont látjuk egy ágyon, amint képtelen megmozdítani a kezét. A teste nem engedelmeskedik neki. Az utolsó gondolatai ezek: „Nem tudják, mit kaptam el (...). Azt mondták, azom van, amit mindenki más is elkap, de én nem azt kaptam el. Én valami mást kaptam el. Vagy lehet [...], hogy ő kapott el engem.”¹⁸ A gond csak az, hogy ha hihetünk az orvosoknak, akkor Powers paranoid képzelgések áldozata lett, így nem számít megbízhatónak.

Ami biztos: a novella végén egy teljesen megváltozott Simon Powerst látunk, aki magabiztosan mosolyog az orvosára, gond nélkül udvarol az ápolónőnek (aki előtt korábban csak feszengett), arra készül, hogy körbeutazza a világot. Nyoma sincs a korábbi esetlen, szorongó egyénnek. Vajon betudhatjuk-e ezt egy sima személyiségváltozásnak, vagy annak a bizonyítékát láthatjuk benne, hogy Simon Powers teste fölött átvette az irányítást valami idegen? A novella nyitva hagyja a kérdést.

A szöveg mindkét olvasatot lehetővé teszi, én csak arra hívnám fel a figyelmet, hogy bármelyik mellett is döntünk, kulcskérdés lesz a szubjektum testhez való viszonya. Az első esetben arról van szó, hogy a Simon Powers a kezdeti idegenkedés után tudatosítja, hogy a szubjektuma a testet nem minden körülmények között képes uralni és – a gyógyulás folyamatával párhuzamosan – megbékél ezzel, és ezek után teljes életet élhet. A másik esetben is érvényes lesz, hogy a szubjektum nem tudja uralni a testet, de ennek oka az lesz, hogy egy másik, idegen tudat szorította ki onnan és vette át az irányítást. Ebben az esetben a gyógyulás nem is annyira a betegség elmúlását, mint a régi tudat kiszorulását jelenti.